

Кога изчезна етиката в правото?

Георги Стефанов Янев

2-ри курс

Специалност „право“

СУ „Св. Климент Охридски“

Чудех се как да започна едно такова есе, което е едновременно злостно и злободневна тема на среднестатистическия българин и тема която никой всъщност не разбира напълно, защото в крайна сметка вътрешните ни светове се различават. Но есенцията на въпроса, поставен за заглавие на този опит за мисловно упражнение, е не точно любимата ни тема за това дали правото е справедливо и етично, а по-скоро да открием като едни порядъчни историци КОГА се е случило трагичното събитие. Нещата може би изглеждат малко като с палеонтологията: кога точно са изчезнали динозаврите. Разбира се не бих предпочел подход, подобен на археологическия - да издирвам последните следи на явлението етика в сферата на правото, но ще предпочета обратния метод – кога започват да се появяват първите следи на не-етика в правото. Причината е следната: според мен етиката не е изчезнала съвсем от правото, а все може да бъде открита, въпреки че въпроса е формулиран доста черногледо.

За да не бъда голословен, ще задам терминологична рамка на есето. Първо, макар и очевидно за повечето юристи днес, ще се придържам към разбирането за правото като система от правила, които са насочени към регулиране на човешкото поведение, но са свързани с санкция, която идва централно от държавата. За разлика - етиката е система от принципи, с които можем да категоризираме човешко поведение като добро или лошо. Добре е да различаваме етиката от морала, който представлява специфичните вярвания и поведенчески модели на личността, които могат да бъдат категоризирани като добри или лоши посредством анализ от етическо гледище. Бих казал, че етиката е по-широкото понятие, към което се отнася общият морал на повече хора. Полето на припокриване моралните разбирания на по-голямата част от обществото. Също така етиката има за характеристика динамичността. Тя е моралът в действие. Отделно следва да бъде обърнато внимание на професионалните етични кодекси, които въпреки името си, според мен съдържат норми по същността си правни, защото имат закрепени санкции: дисциплинарни наказания, глоби или забрана за практикуване на професия.

Етиката е започнала да губи своето значение в правото заедно с постепенното навлизане на позитивизма като разбиране и изместването на естествено-правния ракурс. Въпреки, че в началото приех една дефиниция за право, която е по своята същност позитивистка, ми се струва, че за да не изчезне съвсем етиката от правото е необходимо да има равновесие между тези две концепции. Те трябва да бъдат поставени в двете блюда на везните не Темида, алегорично казано (колкото и да не ми

харесва факта, че една езическа богиня олицетворява правото понастоящем). В крайна сметка правото не може да бъде неетично.

От друга страна етиката е избледняла от момента, в който се наблюдава формирането на две тенденции в съвременното българско (и не само) право. Първата е свързана със свръх регулацията в правото, а втората в прекалено честото изменение на актовете с правно значение.

Първият аргумент в полза на тезата, че правото не може да бъде неетично и че позитивистката и естествено-правната концепция трябва да се допълват (подобно на двете страни на една монета) а не да си противоречат откриваме при Густав Радбрух, който обръща внимание на факта, че правото и морала не се припокриват, но има граница, която не може да бъде прекрачена и правото да предписва задължение за неетично поведение. Той разсъждава в реалиите не следвоенното време (след Втората световна война) относно случилото се в Третия райх. Разбира се, в днешно време не се открива толкова драстично несъответствие между правото и етиката, но това не означава, че такова не съществува. Особено ако се доверим на твърде често срещаното в българското общество мнение, че законът не е „добър и морален“.

В съвременното преподаване на правото твърде много се акцентира върху позитивизма, което създава впечатление у нас, студентите, че не е толкова важно една правна норма да е етично обоснована, а е по-съществено дали влиза тя в пирамидата на йерархията на валидността. Не казвам, че е задължително да бъдат етично обосновани законите, но че е важно да съществува зад тях някакъв легитимиращ фактор като етиката.

Но имам предвид нещо друго и ще го илюстрирам с пример: прилагането на правото от страна на администрацията: в много случаи когато става въпрос за административно наказание далеч не изпълнява ролята си да предпазва обществото от нарушителите, а се стига до там че затруднява работата на така наречените „нарушители“ при тяхната правомерна по своята си същност дейност. За илюстрация бих могъл да дам животновъдите, които през последните два месеца бяха преследвани от стриктно вършещите си работата чиновници, както и непрестанните проверки от страна на НЗОК срещу лекарите, които проверки откриват нарушения дори в най-последната точка и запетая на (и без това) излишните документи, които са длъжни да

попълват докторите. Сякаш не е важно дали пациента е здрав, а е по-важно дали има или няма правописни грешки в епикризата.

За да не изпадам в токова голяма конкретика, ще се насоча към другият аспект на изчезването на етиката, който е свързан с първия, но не е толкова теоретичен. Става дума за свръх регулацията и честата промяна на нормативните актове. Първото от тези две понятия използвам в смисъла на драстичното увеличаване на количеството закони приемани в Народното събрание, което е несъмнено резултат от подобна дейност в рамките на правото на ЕС. Втората тенденция е твърде честата промяна на вече приети актове. Ако законите се приемат, с цел да бъдат в полза на обществото, то как се оценява дали изпълняват тази си цел за кратките периоди на своето съществуване? Когато държавата започне да регулира прекалено конкретни неща, това несъмнено ограничава свободата на адресатите на тези правни норми, което е проблем, защото в определени ситуации те се принуждават да действат противоправно. Бих квалифицирал като неетична дейността на законодателя, която затруднява вместо да подпомага.

Създаване на норми, които регулират толкова детайлно фактори като размер и външен вид на стоките, ограничения за съдържанието в храните и т.н. Правната норма започва да губи своята характеристика на абстрактно правило за поведение и това е свързано с изчезването на етиката, защото все по-малко се позволява на субектите да покажат, че са етични и че не биха отровили някого с храната която произвеждат, например. Сякаш държавата губи доверие в своите граждани и от това страда етиката, понеже, ако тя не се прилага, ще закърнее като чувственост в хората. Как мислите, добре ли е да изпълнявам закона със съзнанието, че трябва да го правя понеже ме грози санкция или е по добре да го изпълнявам, тъй като смятам това за правилно? Според мен втората алтернатива е по добра, обаче на никого вече не се дава възможност да разсъждава така, след като са се нароили толкова много разпоредби, които ще изпълниш, само за да не те санкционират. А и какъв друг стимул би имал някой да ги изпълни, когато те не засягат по никакъв начин етични норми на общоприетия морал (като регулацията за форма и размер на седалките на трактора)? В един момент човек започва да прилага този модел на мислене към всяка правна норма.

От тук следва и така често наблюдаваното поведение на субектите на правото, които, възползвайки се от своите права, под предтекст, че търсят справедливост, се опитват да измъкнат финансови облаги от държавата, както и от своите „събратя“ – останалите субекти. Доста сме далеч бих казал от християнството, което предполага

прошка и се приближаваме стремглаво към старозаветния свят на жестокост и отмъщение, макар и доста сполучливо замаскирани в поведението на жертва, търсеща справедливост.

Все пак, за да не достигам до някакви крайно черногледни изводи, бих искал да спомена няколкото свои мисли относно въпроса как можем да върнем етиката в правото. На първо място, мисля, че бъдеще имат два новопоявили се феномена : помирителното правосъдие и медиацията. Няма да се впускам в подробности, но те предлагат нови гъвкави механизми за действие в сферата на правото и се основават на вътрешния свят на човека в не малка степен, а именно на етиката му, защото само така може да бъде върната тя на мястото си в правото – като се ползваме от нея. Разбира се, за да работят тези механизми, е необходимо да се изгражда доверие между хората - нещо, което вече е почти изчезнало, но несъмнено е важна част от етиката. Все пак не сме машини за изпълняване на правни норми, а имаме и вътрешен свят.

Възстановителното правосъдие предлага нов начин за противодействие на престъпността и съответно за връщане на етиката в правото. Както личи от наименованието му, то цели възстановяване на реда (като антипод на хаоса), който е бил нарушен в следствие на престъплението. Възстановяване на човешкото във взаимоотношенията. Нещо, което досегашните методи не са могли да постигнат и което е било забелязано още от Виктор Юго преди доста години. Ако гледаме на престъпника като на човек, който е болен и който се нуждае от лечение, а не като на враг, който трябва да бъде ограничен, за да не вреди, ще видим как постепенно етиката ще започне да се завръща в правото.

Няма да обръщам особено голямо внимание на медиацията като способ. Доста се говори за извънсъдебното решаване на спорове, провеждат се състезания и обучения, но бих искал да спомена по какъв начин тя води до едно по-етично право. Просто е – когато правосъдната машина се затруднява да реши спор, каквато е една от основните ѝ задачи, а се фокусира върху другата си задача, която би трябвало да спомага първата : правоприлагането, се стига до един неетичен съд. Защото е етично споровете да бъдат решени, не е етично да бъдат дълго време нерешени, което става в един момент тяхна характеристика. Та когато традиционното правосъдие не удовлетворява страните по спора, те биха предпочели да стигнат сами до разрешение с помощта на медиацията. По такъв начин, възприемайки я за част от правото, ще възвърнем неговата етичност, защото както казах, етично е споровете да бъдат решени.

В заключение бих искал да спомена Имануел Кант, който казва че в правото човек е виновен когато накърнява правата на другите, а в етиката е виновен дори само да си помисли да наруши тази граница на чуждата свобода. И така, добре е да се обърнем към себе си и да се замислим: дали днес не сме допринесли да изчезне още малко етиката от правото?

Използвана литература:

1. Вълчев, Д. : Лекции по обща теория на правото, Част 1 С., Сиела, 2016
2. Radbruch, G. Statutory lawlessness and supra-statutory law: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 26 No 1 (2006), pp 1-11
3. Таков, К. : Въведение към четвърто издание на ЗЗД, С., Сиби, 2018
4. Rich, Karen L. : Introdustion to ethics. :
http://samples.jbpub.com/9781449649005/22183_CH01_Pass3.pdf
5. Гройсман С. : Етичните кодекси като източници на правото: общотеоретичен поглед към правната регулация чрез морални понятия:
<https://www.challengingthelaw.com/pilosofia/etichnite-kodeksi/>